

İPLİK FABRİKALARINDA UYGULANAN İSTİHDAM POLİTİKALARININ İŞÇİLERİN ÇALIŞMA KOŞULLARINA VE YAŞAM TARZLARINA ETKİLERİ:NİĞDE ÖRNEĞİ*

YÜCEL CAN

Yrd.Doç.Dr., Niğde Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,
Sosyoloji Bölümü

ÖZET

Bu çalışmada, Niğde ilinde bulunan beş iplik fabrikasında uygulanan istihdam politikalarının işçilerin çalışma koşulları ve yaşam tarzları üzerinde yaptığı etkilerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Fabrikalar erkek işçilerde askerliğini yapmamış olanları çalıştırmayı tercih etmektedirler. Çünkü işçiler iki ya da üç yıl çalıştıktan sonra askere gitmek için işten ayrılmakta ve bu sayede kıdem tazminatı fazla birikmemektedir. İşletmeler kadın işçilerde ise bekar olanları çalıştırmayı tercih etmektedirler. Kadınların evlendiklerinde verimli olamayacakları ve geleneksel kültür kalıpları doğrultusunda kendiliklerinden işi bırakacakları düşüncesiyle bu yola başvurulmaktadır. Bunlara ek olarak bazı fabrikalar kendilerinin kurdurdukları taşeron firmalardan işçi temin etme yoluna gitmektedirler. Bu sayede istedikleri zaman işçinin işine son verebilmektedirler. Böylece elli işçinin üzerinde işçi çalıştıran işletmelerin yerine getirmek zorunda oldukları, özürülü işçi çalıştırmak gibi, bazı zorunluluklardan kurtulmakta ve sendikal örgütlenmenin de önüne geçmiş olmaktadır. Araştırma kapsamında iplik fabrikalarında çalışan 254 işçiye anket formu uygulanmıştır. Verilerin analizi sonucunda, izlenen istihdam politikalarının işçilerin çalışma koşullarını ve yaşam tarzlarını olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

* Bu makale, proje yürütücüsü olduğum, Niğde İmalat Sektörünün Sosyolojik Analizi başlıklı, Niğde Üniversitesi Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenen araştırmanın verilerinden yararlanılarak oluşturulmuştur. Niğde Üniversitesine proje verdiği destekten dolayı teşekkürü bir borç bilirim.

Anahtar Kelimeler: *İstihdam, işçi, tekstil, çalışma koşulları, işçi ailesi, yaşam tarzı.*

Abstract:

In this study, we aimed at analyzing the effects of employment strategies on working conditions and lifestyles of the workers in five yarn factories in Nigde. Factories prefer to employ young men those have not finished their military services since these man have to go to the military services soon after short period of work without being paid any money for their length of services. Similarly, the employers prefer to employ single females just prior to their marriage age. The employer use this method of employment with the strong belief that these females will quit working due to very effective patriarchal expectations in the society and that after marriage the married women will loose the performance and will not be able to adopt themselves into the work due to the many social responsibilities on their shoulder. In addition to these, some of the factories employ the labour through other subcontractors that were established by the same factories. In that case, the employer can fire any of the worker at any time at the expense of the workers. Furthermore, this employment through subcontractors that employ not more than 50 workers are able to escape some of the laws regulating the labour market, e.i., labour union, and employing the disabled people. In this research, the questionnaire have been applied to 254 workers in five factories, the interviews have been taken place and the conditions were observed. Based on our finding, it is concluded that the employment strategies have affected the workers' working conditions and lifestyles negatively.

Keywords: *Employment, labour, textiles, working conditions, working class family, lifestyles.*

1. GİRİŞ

Dünya ekonomisi bu günkü geldiği noktada alışık olmadığımız sosyal, ekonomik, ve politik birçok önemli değişiklikler ile karşı karşıya bulunmaktadır. Dünyanın ekonomik ve sosyal olarak nasıl örgütlendiğinin tartışıldığı geleneksel kavramsal modellerin yavaş yavaş terk edildiği görülmektedir. Bütün bu içinde bulunduğumuz süreci çok genel hatları ile küreselleşme olarak tanımlamaktayız. Bu süreç, ülkeler arası ekonomik, kültürel ve sosyal ilişkilerin sınır tanımaz bir şekilde yayıldığı ve yoğunluk kazandığı bir süreç olarak tanımlanabilir (Aksoy 1996; Appadurai 1996; Keyder ve Öncü 1994; Sassen 1996). Dolayısı ile küreselleşme, sınır ötesi meta akışlarının ve daha da önemlisi bilgi ve teknoloji akışlarının en yoğun ve hiç olmadığı kadar rahat olduğu bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır (Castells 2000). Küreselleşme süreciyle birlikte sermayenin uluslar arasılaşması, gelişmiş ülkelerde bilişim ve iletişim teknolojileriyle de desteklenerek hayatı büyük ölçüde kolaylaştırmıştır. Buna karşılık gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde yaşayan ve dünya nüfusunun büyük bölümünü oluşturan insanları istikrarsızlık, yoksulluk, eğitimsizlik ve çevre felaketleri gibi pek çok sorunla karşı karşıya bırakmıştır (Altıok 2005:21).

Bu sınır ötesi akışların varlığı, bir taraftan çok ulusluluğu zorunlu kılarken diğer yandan, ticari hayata küresel rekabeti de dayatmaktadır. Bu yeni sistem içerisinde artık ne yerel sermaye ne de yerel emek, kendi ulusuna ait bir başka unsur ile rekabet etmektedir. Dolayısıyla bir emek ile bir başka coğrafyanın emeği rekabete girerek, biri diğerini daha ucuza üretim yapma zorunluluğuna sürükleyebilmektedir. Nitekim Çin'in yarattığı tehlikelerin başında bu emek ve üretim maliyetli rekabet gelmektedir (Zhu 1997). Bu rekabet ise küreselleşme ile zorunlu ilişkiye giren ticari örgütlenmelerin üretim süreçlerini ve metotlarını yeniden düzenlemelerini zorunlu kılmaktadır. Sınırsız rekabet zorunluluğu, emeğin ve onun sanayideki örgütlenme biçimi olan imalat sanayinin ulusal ekonomi politikalarının koruyuculuğundan çıkarılmasına ve kontrol edilemeyen acımasız dünya ekonomisi rekabetine terk edilmesine neden olmuştur (Sassen 1996).

Küreselleşme sürecinde emeğin dönüşümü ve tüketim modellerinin toplumlara uyarlanması bir çok akademik ve popüler çalışmalara konu olmuştur. Fakat, küreselleşme ile ortaya çıkan tüketim toplumu modeli sadece toplumsal tüketim kalıplarındaki farklılaşmalar olarak yoğun ilgi görmüştür. Bir başka deyişle, emeğin ve üretimin nasıl dönüştüğünden daha çok, bu dönüşümün her yerde aynı olduğu varsayılarak yeni toplumsal ve ekonomik örgütlenmelerde

tüketim kalıplarının yeniden oluşumu daha fazla ön plana çıkarılmıştır. (Suğur ve Nichols 2005).

Featherstone (1996:40)'un ifadesiyle, postmodern anlayışın etkisiyle ortaya çıkan ve *tüketimin üretilmesi* olarak adlandırılan bir olguyla karşılaşılmaktadır. Dolayısı ile üretim ve üretimin örgütlenme biçimleri özellikle emeğin yaşamış olduğu değişim üzerinden incelenmemiştir. Devlet politikalarında göz ardı edilen ve akademik çalışmalarda da çok fazla üzerinde durulmayan bir çok değişim söz konusudur. Bir başka deyişle, imalat sektörünün dünya ekonomisine ne kadar ayak uydurabildiği, bu ayak uydurma çabaları kapsamında ne türden değişikliklere gitmek zorunda kaldığı, yapılan uygulamalardan çalışanların nasıl etkilendikleri çok fazla göz önünde bulundurulmamıştır. Sosyal ve ekonomik olarak ülke ekonomisine tutarlılık ve istikrar kazandıracığına inanılan bu işletmelerin, yeni küresel dünya ekonomisinde ne tür stratejiler ile ortaya çıktıklarının incelenmesi yeni çalışmaların yapılmasını gerektirmektedir.

İşletmelerin geliştirdikleri üretim stratejilerinin başında, işgücü maliyetlerinin düşürülmesi gelmektedir. Hammadde fiyatlarının uluslar arası borsalarda belirleniyor olması ve enerji fiyatları üzerinde devlet tekelinin bulunması nedeniyle işletme sahipleri bu iki kalem üzerinde herhangi bir tasarrufta bulunamamaktadırlar. Bu nedenle işletmeler açısından üretim maliyetlerini düşürmenin en kolay yolu, işçi maliyetlerini düşürmek olmaktadır. İşverenin uygulamaya koyduğu yeni stratejilerin işçiler, onların aileleri, çalışma koşulları ve bütün bunlara bağlı olarak yaşam tarzları üzerinde nasıl bir etkide bulunduğu bu araştırmanın odak noktasını oluşturmaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. İşçileşme Süreçleri, Çalışma Koşulları ve İşçi Ailesi

İşçi sınıfı bir kavram olarak, kapitalizmin ve sanayileşmenin gelişmesiyle ortaya çıkan bir toplumsal kategoriyi dile getirmektedir. Sanayileşmenin öncüsü olan Batı Avrupa ülkelerinde sanayi burjuvazisi ve proletaryanın döneme özgü olarak gelişen yeni sınıflar olması, bu sınıfları aynı zamanda kavramsal çerçevede analiz birimi olarak kullanılan 'ideal tip'¹ler durumuna getirmiştir. Genellikle paylaşılan tanım, bu kategoriyi var eden işçinin ücret gelirin dayandığıdır. Başka

¹ Weber (1987:60)'in metodolojisinde çok önemli bir yer tutan *ideal tip* terimi gerçekliğin belli öğelerinin mantıksal tutarlılığa sahip bir kavram olarak soyutta inşasıdır, bir kavramsallaştırmadır. *İdeal tip* terimi herhangi bir değer yargısı belirtmeyen nötr bir kavramdır.

bir anlatımla, üretim araçlarına sahip olmayan işçi, emek piyasasında emek gücünü satarak hayatını kazanmaktadır. Bu tanım esas alındığında işçinin işgücü piyasasında emeğinden başka bir gelir edinme yolu bulunmamaktadır. Böyle bir tanım saf anlamıyla bir işçi sınıfı tanımı bir ideal tiptir. Toplumsal gerçekliğin değişen koşullarında bu şekilde ideal tiplere rastlama ihtimali sınırlıdır. Yani ücret gelirine bağımlı olmanın oranı değişmektedir. Bu kavramın tanımındaki farklılaşmayı hem tarih hem de coğrafya boyutu zorunlu kılmaktadır. Bu farklılaşma hem Batı'nın kendi içinde geçirdiği değişim süreciyle, hem de çevre ya da yarı çevre ülkelerde işçi sınıfının Batı'dakinden farklı biçimde oluşumuyla ilişkilidir (Demir 1995:70-71).

İşçileşme ise, klasik anlamda üretim araçları mülkiyetini kaybederek, emek piyasasına ücretli olarak katılma biçiminde tanımlanabilir. İşçileşme süreci analizinin geçmişi, Karl Marx'ın insanın ihtiyacı olan ürünlerin yaratılması için insan emeğini devreye sokan araçlara duyduğu ilgiye dayandırılabilir. Bu süreç toplumsal düzeyde örgütlenmiştir ve tarihsel bakımdan farklı üretim tarzlarına göre değişiklik göstermektedir. Kapitalizmde üretim dahilindeki şeyler ya da nesnelere arasındaki bir ilişki gibi görünen bu süreç aslında üretim araçlarının sahipleri ile onların emrinde çalışanlar arasındaki bir toplumsal ilişkiyi yansıtmaktadır. Bu ilişkiyi kavramanın anahtarı, emek süreci yönetiminin üretim aşamasında yatmaktadır. İşçileşme süreci, özellikle Avrupa'da on sekizinci yüzyıldan başlayarak yirminci yüzyıla kadar devam eden bir süreci betimlemek için kullanılmıştır. Kuşkusuz işçileşme sürecini yalnızca ekonomik-teknolojik değişimlerin sonucu olarak görmemek gerekir. Bu süreç aynı zamanda ideolojik ve siyasal ilişkiler ve etkileşimlerin de geliştiği, böylece bu ilişkiler ve etkileşimler kültürünün/örüntülerinin oluşturduğu toplumsal öznelerin inşa edildiği, diğer bir anlatımla, işçi sınıfı özelliklerinin kazanıldığı bir süreçtir. (Balibar ve Wallerstein 1993:163)

İşçileşme süreçlerinden bir tanesi de işçi sınıfı bilinci ve kültürüne sahip olmaktır. İşçi sınıfının kendi kimliğini inşa etme sürecinde, toplumun diğer kesimlerine karşı kendi çıkarlarını koruma mücadelesi olarak tanımlayabileceğimiz sınıf bilinci enformel sektöründe oluşmamıştır. Enformel sektörün düzensiz ve dağınık yapısı bu sektörde 'emek kültürü' oluşumunu da engellemiştir (Touraine 2002:99).

Araştırmamıza konu olan işçi ailesi esas itibarıyla genel aile kavramından farklı olmayıp sadece bazı özelliklerinden dolayı bu ismi almıştır. İşçi ailesi çoğunlukla kırsal kökenli hane halkı reisinin yönettiği ailedir. Bir tarafıyla kırsal kesimde daha yaygın olan geleneksel geniş

ailenin özelliklerini taşıırken, diğer taraftan da yapısı itibariyle çekirdekleşmiş ailedir (Aydoğan 2001:61).

Makale kapsamında işçilerin çalıştıkları fabrikalar Schneider (1969:217)'in aşağıdaki kavramsallaştırması çerçevesinde incelenecektir. Schneider işyerlerini çalışma koşulları ve çalışanların işyerindeki konumları açısından iyi iş/işyeri ve kötü iş/işyeri biçiminde ayırmıştır.

Şekil 1. İşin ve İşyerinin Özellikleri

<u>İyi işlerin Özellikleri</u>	<u>Kötü işlerin özellikleri</u>
Düzenli iş	Kısa süreli iş
Arkadaşça ve makul bir ustabaşı	Baskıcı bir ustabaşı
Çalışma hızını ayarlama fırsatı	Baskı
Örgütlenme özgürlüğü	Yönetimin örgütlenme üzerinde baskı kurması
İyi bireysel ilişkiler kurma fırsatı	Kopuk ilişkiler, etkileşim yokluğu
Yönetimin tutumlarıyla ilgili bilgilenme fırsatı	Bilgilenme eksikliği
Sağlık ve güvenlik tedbirlerinin alınması	Yetersiz sağlık ve güvenlik düzenlemeleri
Temiz bir ortam	Kirli, tozlu ve dumanlı bir ortam
Rahat çalışma için sıcaklık ve aydınlatma	Düşük ısı ve yetersiz aydınlatma
Üst sınıftan insanlarla birlikte çalışma	Alt sınıf ya da düşük statülü kişilerle çalışma
Küçük ayrıcalıklar elde etme fırsatı	Birey olarak öne çıkma fırsatının olmaması

Kaynak: Schneider 1969:217.

2.2. Yaşam Tarzı

Yaşam tarzı günümüzde tüketim kültürü içinde kültürel formları, bireyselliği ve bilinçliliği ifade eden bir kavram haline gelmiştir. Halbuki geçmişte statü gruplarının ayırt edici yaşam tarzına gönderme yapan daha daha sınırlı bir anlamı vardı (Featherstone 1996:141). Yaşam tarzı

kültürel yapılara bağlı olarak eşyayı zamanı ve mekanı kullanım biçimi olarak ortaya çıkmaktadır. Daha özet bir ifadeyle bu kavram üretimden çok tüketime vurgu yapan bir kavram niteliğindedir ve yaşam biçimleri insanları birbirinden farklı kılan davranış kalıplarıdır (Chaney 1996:15). Bir kişi ya da bir grup nasıl yaşar sorusuna cevap verir (Hawkins ve diğerleri 1989:392). Yaşam tarzı Sobel (1981:58) tarafından kültür ve alt kültür kavramlarından farklı olarak ele alınmıştır. Bireyin bir tüketim modeli içinde parasını ve zamanını nasıl harcadığına işaret eder (Zorlu 2006:136).

Bir ailenin yaşam tarzından söz edildiğinde, aile hayatını oluşturan maddi ve maddi olmayan bütün unsurlar ve bunların yaşanış biçimi anlaşılmaktadır. Yaşam tarzının maddi yönü rakam ve fiyatlarla ifade edilebilen; barınma, beslenme, eğitim, giyim, sağlık, eğlence, haberleşme ve ulaşımı kapsayan tüketim boyutudur. Maddi olmayan yönü ise; maddi yöne şekil veren, anlam kazandıran, mal ve hizmetlerin tüketim biçimini belirleyen tutum, davranış ve değerler sisteminden oluşur.

Yaşam tarzı ile gelir seviyesi arasındaki ilişki bir neden-sonuç ilişkisi olmayıp, belirleyiciliğin zaman zaman birinden diğerine geçtiği dinamik bir süreçtir. Zorunlu ihtiyaçların tatminine yönelik tüketim gelir seviyesine bağlı olduğu için yaşam tarzının büyük ölçüde gelire bağlı olduğu düşünülebilir. Ancak tüketimin ihtiyaçların karşılanmasına yönelik olmaktan çıkıp, statü göstergesi olmaya başlamasıyla beraber aynı gelir grubunda bulunan kişilerin farklı tutumlar takındıkları görülmektedir. Maddi olmayan özelliklerin yaşam tarzını şekillendirmesi nedeniyle önceden sosyalleşmiş yeni zengin paraya ve paranın sağladığı maddi fırsatlara sahip olduğu halde, katıldığı yeni sınıfın yaşam tarzı ile önceki yaşam tarzı arasında farklılıklar olduğunu görecektir. Sınıfın yeni üyelerinin yeni yaşam tarzına uyumları konusunda ortaya çıkan mesafe, bireyin üst sınıfa ait davranış, duygu ve alışkanlıkları kazanmasına kadar devam edecektir (Eke 1980:105). Yaşam tarzının maddi ve maddi olmayan unsurları aşağıdaki şekilde bir arada verilmiştir.

Şekil 2. Yaşam Tarzının Unsurları

1 BARINMA	İkametgahın konumu, yeri ve tipi; oda sayısı; ev eşyalarının ve mobilyaların seçimi
2 BESLENME	Gıda maddelerinin çeşit ve miktarları, tüketiliş şekli
3 EĞİTİM	Aile fertlerinin eğitim seviyeleri ve meslek durumları, öğrenim yapmakta olanların devam ettikleri öğrenim kurumları, eğitimden beklenenler
4 GİYİM	Giyim eşyalarının biçim ve renkleri, kalitesi
5 SAĞLIK	Sağlığı korumada ve hastalık hallerinde ailenin tutumu
6 EĞLENCE	Zevk alınan eğlencenin türü, eğlence araçları
7 HABERLEŞME/ ULAŞIM	Haberleşme ve ulaşım araçlarının seçiminde zevk ve alışkanlıklar
8 İLİŞKİLER	Aile fertleri arasındaki ilişkiler, nişan, evlenme, doğum ve ölüm olaylarında ailenin tutumu, kullanılan dil, görgü kurallarına uyma derecesi, akraba ve komşularla ilişkiler

Kaynak: Eke 1980:97

2.3. İş Doyumunu ve İşe Yabancılaşma

Yabancılaşma terimi en genel çerçevesiyle bireylerin birbirlerinden ya da belirli bir ortam veya süreçten uzaklaşmalarını anlatır. Yabancılaşma kapitalizmin toplumsal ve iktisadi düzenlemeleri ile doğrudan bağlantılı olan nesnel bir durumdur. Yabancılaşma kavramını en açık biçimde anlatan yabancılaşmış emeğin merkezi önemi de buna dayanmaktadır (Marshall, 1999:798). Ürünlerin, üretim ilişkilerinin, toplumsal ilişki, kurum ve düşüncelerin, yani insanların kendi etkinlikleri yoluyla ortaya koymuş oldukları toplumsal güçlerin insanlara yabancı, onların istemlerinden bağımsız, kendilerini aşan güçlerce yönetiliyormuş gibi gözüktüğü durum (Çalışlar, 1983:445) olarak tanımlanan yabancılaşma; insanın çevresine sahip ve egemen olmasından ziyade, çevrenin, doğanın, diğer insanların ve hatta bizzat kendisinin kendi öz varlığına yabancı kalması demektir. Bütün bunlar kendisi tarafından üretilmiş olsa bile onun üstünde ve ona karşı olan nesnelere. Yabancılaşmış insan dış dünyayı ve kendi varlığını, nesnesinden farklılaşmış özne gibi pasif olarak seyretmekle yetinir (Tolan, 1981:142). Yabancılaşma aynı zamanda bireylerin varolan toplumsal kurumlara bağlı beklentiler, değerler ve ilişkilerden uzaklaşmasıdır (Ergil, 1980:73). Emek-ürün ikileminde, ürünün emeğe yabancılaşması işçinin kendi ürününü kullanma ve ona egemen olma imkanının sınırlılığından kaynaklanmaktadır. İşte bu noktada insanın kendi ürettiği ürünlerden kopması, onların boyunduruğu altına girmesi ve bunları üstün birer güç gibi görmesi, bunun karşılığında kendi

kişiliğinden ödün vermesi aşamasında yabancılaşma meydana gelmektedir (Doğan, 2000:348).

İşçilerin yaptıkları işe ve içinde yaşadıkları sosyal çevreye yabancılaşma düzeyleri Melvin Seaman'ın yabancılaşma kuramı çerçevesinde değerlendirilmiştir. Seaman yabancılaşmanın güçsüzlük, anlamsızlık, normsuzluk, tecrit edilme ve kendine yabancılaşma boyutlarından oluştuğunu belirtmiştir (Marshall 1999:799). Daha çok aydınlarda görülen tecrit edilme duygusu araştırma konumuzla doğrudan ilgili olmadığı için kapsam dışında tutulmuştur. Araştırmamız çerçevesinde açıklayıcı olacağını düşündüğümüz diğer boyutların kısa birer açıklaması aşağıda verilmiştir.

Güçsüzlük duygusu; bireyin kendi ürünleri ve üretim sürecinde kullandığı araçların sonuçları üzerinde kontrol hakkının olmaması anlamında kullanılmıştır.

Anlamsızlık duygusu; bireyin neye, hangi genel doğrulara inanacağını ve bağlanacağını bilememesi halidir.

Normsuzluk; toplumsal normların belirlediği başarı hedeflerine ulaşmak için toplum tarafından onaylanmayan davranışların benimsenmesi anlamına gelmektedir.

Kendine *yabancılaşma*; insanın belirli bir davranışının geleceğe yönelik beklentileri ile çakışmaması, kendi varlığına yabancılaşması ile sonuçlanır.

3. YÖNTEM

Bu çalışma uygulamalı bir araştırma olup, araştırma kapsamında Niğde ilindeki beş iplik fabrikası araştırma konusu yapılmıştır. Fabrikalar alfabetik sırayla Aska Tekstil, Birko Tekstil, Orteks Tekstil, Sarteks Tekstil ve Ultaş Tekstil'dir. Bu fabrikaların tamamında iplik üretilmekte, Birko tekstilde ipliğe ek olarak halı da üretilmektedir. Birko tekstil'de 1650 işçi çalışmaktadır. Bu işletme Türkiye'nin en büyük beş yüz fabrikası arasında yer almaktadır. Aska Tekstil'de 153, Orteks Tekstil'de 225, Sarteks Tekstil'de 345, Ultaş Tekstil'de ise 174 işçi çalışmaktadır. Fabrikaların tamamında çalışan işçi sayısı 2547'dir. İşçi sayısının fazla olması nedeniyle, maddi külfet ve işçilerin tamamına ulaşma zorluğu nedeniyle, işçilerin yüzde onbeşi örneklem olarak seçilmiştir. Yapılan işlem sonucu elde edilen örnekleme giren işçi sayısı 382 olarak belirlenmiştir.

Anket formunda, işçilere altmış sekiz tane soru yöneltilmiştir. Formlar işletme sahiplerinin isteği doğrultusunda fabrikaların yemekhanelerinde işçilerin yemek saatinde uygulanmıştır. Yemekhane de yemek yiyen işçilere anket formları dağıtılmış ve işçiler

formları doldurduktan sonra formlar masaların üzerinden toplanmıştır. Beş fabrikanın tamamında çalışan 2547 işçinin yüzde onbeşi olan 382 işçiye anket formu dağıtılmış, ancak formların 254 tanesi işçiler tarafından doldurulmuş olarak, 128 tanesi ise doldurulmadan boş olarak masaların üzerine bırakılmıştır. Bu nedenle tüm istatistiksel işlemler doldurulmuş olan 254 anket formu üzerinden yapılmıştır. Araştırma 2006 yılı Temmuz ve Ağustos aylarını kapsayan iki aylık dönemde gerçekleştirilmiştir. Yukarıda giriş bölümünde sözünü ettiğimiz, kıdem tazminatının birikmesini önlemek ve sendikalaşmanın önüne geçmek için; kadın işçilerin istihdamında bekar olanları, erkeklerde ise askere gitmemiş olanların tercih edilmesi biçimindeki istihdam stratejileri daha çok Birko Tekstil dışındaki dört fabrika için geçerlidir. Birko diğerlerine göre daha eski ve köklü bir işletme olmasından dolayı, kurumsallaşmasını tamamlama yolunda önemli adımlar atmıştır. Birko'da bir sendika faaliyet göstermekte ve işçiler bu fabrikada emekli oluncaya kadar çalışabilmektedirler.

Uygulanan anket formlarından elde edilen materyal SPSS paket programında değerlendirilerek istatistiksel çözümler yapılmıştır. Bütün bu çalışmaların sonucunda aşağıdaki hipotezlerin test edilmesi amaçlanmaktadır.

Araştırmanın Hipotezleri:

* İplik fabrikalarında çalışan işçiler yaptıkları işe ve içinde yaşadıkları sosyal çevreye yabancılaşmışlardır.

* İşçilerin ve ailelerinin sosyal, psikolojik, kültürel ve ekonomik bakımdan önemli sorunları vardır.

* Fabrika sahiplerinin kıdem tazminatı ve sendikal örgütlenmenin önüne geçmek için uyguladıkları istihdam politikaları, işçilerin iş güvencelerinin ve sendikal örgütlenmelerinin önünde bir engel olarak durmakta ve bu nedenle işçiler ideal anlamda bir işçileşme süreci yaşayamamaktadırlar.

Araştırmaya konu olan fabrikalarda çalışan işçilerin çalışma koşullarının olumlu ve olumsuz yanlarının değerlendirilmesinde, Augene Schneider'in iyi işler/kötü işler kavramsallaştırması kullanılmıştır. İşçilerin ve ailelerinin yaşam tarzlarına ilişkin verilerin değerlendirilmesinde Beylü Eke'nin yaşam tarzının unsurları skalası kullanılmıştır. İşçilerin yaptıkları işe ve içinde yaşadıkları sosyal çevreye yabancılaşma düzeylerini belirlemek için ise, Melvin Seman'ın yabancılaşma kuramından yararlanılmıştır.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu bölümde öncelikle işçilerin yaş, cinsiyet, medeni durum gibi demografik özellikleriyle işletmelerin uyguladığı istihdam politikaları arasında ne türden bir ilişkinin var olduğu araştırılmıştır. Fabrika sahipleri gerek kıdem tazminatının birikmesini önlemek, gerekse sendikal örgütlenmenin önüne geçebilmek için birtakım istihdam stratejileri uygulama yoluna gitmektedirler. Bu stratejilerin başında erkek işçilerde askerlik öncesi istihdam, kadın işçilerde evlilik öncesi istihdam², bu iki istihdam şeklinin bir sonucu olarak kısa süreli istihdam, taşeron firmalar üzerinden istihdam ve ucuz işgücü istihdamı gelmektedir. İşverenler tarafından uygulanan istihdam politikalarının işçilerin çalışma koşulları, aile ve sosyal çevrelerini de kapsayan yaşam tarzları üzerinde yaptığı etkiler makalenin ilerleyen bölümlerinde ayrıntılı olarak tartışılmıştır.

² *Askerlik öncesi istihdam ve evlilik öncesi istihdam kavramsallaştırmaları ilk olarak, 28-30 Ağustos 2007 tarihleri arasında Kanada'da düzenlenen, "Colloque Les nouveaux enjeux du travail et de l'emploi" kongresine gönderilen "New Employment Models: the case of Orteks (Bayram Ünal, Yücel Can, Bülent Kara)" adlı bildiri kullanılmıştır.*

Tablo 1. İplik Fabrikalarında Çalışan İşçilerin Yaşları, Medeni Durumları ve Çalışma Süreleri

Özellik	Birko		Ultaş		Orteks		Sarteks		Aska	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
20 yaş altı	25	20.6	6	20	8	22.3	12	29.3	3	11.6
21-25 yaş	20	16.6	8	26.7	5	13.9	15	36.6	9	34.7
26-30 yaş	36	29,8	9	30	10	27,8	9	21,9	7	26,9
31-35 yaş	16	13,2	4	13,3	7	19,4	2	4,8	1	3,8
36 yaş ve üzeri	24	19,8	3	10	6	16,6	3	7,4	6	23
Medeni durum										
Bekar	43	35.5	12	40	11	30.6	13	31.7	13	50
Evli	76	62.8	18	60	25	69.4	27	65.9	13	50
Boşanmış	2	1.7					1	2.4		
Çalışma Süresi										
0-5 yıl	76	62.8	30	100	16	44.5	33	80.5	23	88.5
6-10 yıl	26	21.5			20	55.6	8	19.5	2	7.7
11-15 yıl	7	5.8							1	3.8

Tablo 1'de fabrikalarda çalışan işçilerin yaş, medeni durum ve çalışma süreleri açısından değerlendirildiğinde, en dikkat çekici oranların işçilerin çalışma sürelerine ilişkin olduğunu görüyoruz. Birko dışındaki tüm fabrikalarda beş yıl ve altında çalışanların yoğunlukta olması hipotezlerimizden biri olan, fabrika sahiplerinin kıdem tazminatı ve sendikal örgütlenmenin önüne geçmek için uyguladıkları istihdam stratejileri işçilerin iş güvencelerinin önündeki en büyük engel olarak durduğu yönündeki hipotezimizi doğrulamaktadır. Birko diğer dört fabrikaya oranla daha fazla kurumsallaşmış olduğu için burada çalışan işçiler, iş güvenliği açısından daha şanslı bir konumdadırlar. Yaptığımız görüşmeler sırasında fabrika sahipleri, devlet kıdem tazminatı yükünü işveren üzerinden kaldırmadığı sürece işçileri kısa süreli çalıştırmanın yollarını aramaya devam edeceklerini belirtmişlerdir. İşverenlere göre gençler askere gidene kadar bu fabrikalarda çalışarak ailelerine katkı sağlamış olmaktadır. İşverenler uzun süreli çalışan işçilerin işyerinin huzurunu ve düzenini bozduğunu belirtmişlerdir. Kadınların evlenince eşleriyle olan sorunları, hamilelik ve doğum nedeniyle verimli olamadığını düşünen fabrika sahipleri bekar kadınları çalıştırmayı tercih etmektedirler.

Bu aşamada kadınlar açısından medeni durumun istihdam açısından ne derece önemli bir faktör olduğunu görmek amacıyla, cinsiyete göre işçilerin medeni durumlarının ne şekilde farklılaştığını gösteren bir tabloyu burada vermek yararlı olacaktır.

Tablo 2. Cinsiyete Göre Medeni Durum

Cinsiyet	Medeni durum								Toplam	
	Evli		Bekar		Eşinden ayrı		Cevapsız			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Kadın	31	40,2	41	53,2					77	100
Erkek	128	72,3	38	21,4	3	1,6	8	4,7	177	100
									254	100

Tablo 2’de fabrikaların kadınların istihdamında büyük oranda bekar olanları tercih ettikleri açık biçimde görülmektedir. Evli erkeklerin oranı %79.3 gibi yüksek bir orana sahipken, bu oran kadınlarda %39.7’ye düşmektedir. Bu sonuç bize fabrika sahiplerinin bekar kadınları daha fazla tercih etme biçiminde ortaya çıkan istihdam stratejilerinin ne ortanda başarılı olduğunu göstermektedir. Bir fabrikanın personel sorumlusu pozisyonunda olan kişi, daha çok bekar kadınları tercih ettiklerini evli kadınların problemlerinin bitmediğini belirtmiştir. Çocuğu hastalanınca işe gelmeyen, eşiyile kavga ettiğinde işe gelmeyen kadın işçiler, işveren açısından verimi düşürücü bir etken olarak görülmektedir.

Araştırmamıza konu olan beş iplik fabrikasının iyi iş-kötü iş kavramsallaştırmasında nasıl bir konumda olduklarının belirlenmesinde işçilerin sorulara verdikleri cevaplardan elde edilen bilgiler kullanılmıştır.

Tablo 3. Farikalardaki Çalışma Koşulları ve İlişkiler

Tutumlar	Birko		Ultaş		Orteks		Sarteks		Aska	
Ustabaşının tutumu	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Makul	52	43	9	30	19	52,8	9	22	17	65,4
Baskıcı	69	57	21	70	17	47,2	32	78	9	34,6
Örgütlenme özgürlüğü										
Var	16	13,2	2	6,7	6	16,7	3	7,3	5	19,2
Yok	105	86,8	28	93,3	30	83,3	38	92,7	21	80,8
İşçilerin bilgilendirilmesi										
Hiç	96	79,4	21	70	18	50	36	87,8	17	65,4
Bazen	17	14,1	6	20	12	33,3			8	30,8
Sık sık	3	2,5	1	3,3	1	2,8	1	2,4	1	3,8
Her zaman	5	4,1	2	6,7	5	13,9	4	9,8		

Araştırma kapsamındaki işçiler açısından çalıştıkları iş kısa süreli işler olarak değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmeye neden olan en önemli faktör, fabrika sahiplerinin kıdem tazminatının birikmesini önlemek amacıyla uyguladıkları istihdam politikalarıdır. Tablo 3 incelendiğinde, Orteks ve Aska dışındaki tüm fabrikalarda işçilerin yüzde elliden fazlasının ustabaşının baskıcı olduğunu söyledikleri görülmektedir. Tüm fabrikalar 24 saat esasına göre çalıştığından ve makineler sürekli çalışır halde olduğundan, işçilerin çalışma hızını ayarlama gibi bir olanakları bulunmamaktadır. Sendikal örgütlenme açısından şu anda bir sendikanın faaliyet gösterdiği Birko dışındaki tüm fabrikalarda sorunlar bulunmaktadır. Fabrika sahipleri kullandıkları farklı stratejilerle sendikal örgütlenmenin önüne geçmektedirler. Fabrikalarda çalışan işçiler çalışanların birbirleriyle olan ilişkilerinin genel olarak olumlu olduğunu belirtmişlerdir. İşverenin işe ya da fabrikaya ilişkin gelişmelerle ilgili olarak işçileri bilgilendirmesi ve üretime ilişkin alınan kararlarda işçilerin de görüşlerinin alınması yönünden beş fabrikanın tamamında da önemli sorunlar bulunmaktadır. İşverenler ise bu durumun işçilerden kaynaklandığını belirtmişlerdir. Onlara göre işçilerle diyalog kurmak çok zor olmaktadır. Ancak Niğde Organize Sanayi Müdürlüğü'nden bir yetkiliye göre, fabrika sahipleri için her bir işçi o anki asgari ücret olan 380 YTL demektir. Literatürde örgüt içi karar oluşumu süreçlerinin demokratikliği, örgütlenmenin yapısal özellikleri arasında kabul edilmektedir. Karar oluşumu süreçlerinin demokratikliğinin ön koşullarından birisi ise, üye kitlesinin karar alma süreçlerine aktif olarak katılmaya hazır olmasıdır (Mütevelliöğlu 2007:2)

İplik fabrikalarında güvenliğe ilişkin tedbirlerin büyük oranda alınmış olduğu işçiler tarafından ifade edilmiştir. Ancak fabrikalara

girmeden daha dışardan duyulmaya başlayan ancak fabrika içinde rahatsız edici boyuta ulaşan makine seslerine karşı, işçileri rahatlatacak tedbirlerin alınmadığı görülmektedir. İşçilere bir kulaklık dağıtılmıştır ancak kalitesiz olan bu kulaklıklarla rahat edemedikleri için takmamaktadırlar. Yine işçilerin ifadesiyle kaliteli kulaklıkları da işveren almaya yanaşmamaktadır. Fabrikalar sürekli pamuk işledikleri için doğal olarak içeride sürekli tozlu bir ortam oluşmaktadır. Makinelerin üzerinde monte edilmiş olan vakumlar ise tozlu havayı temizlemekte yetersiz kalmaktadır. Sıcaklık ve aydınlatma açısından işçileri rahatsız edecek olumsuz bir ortam bulunmayıp, sıcaklık ve aydınlatma yeterli düzeydedir. Bu bulgulara ek olarak işçilere işyerindeki en önemli sorunlarının neler olduğu açık uçlu olarak sorulmuştur. İşçilerin bu soruya verdikleri cevapların dağılımı Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4.İşyerindeki En Önemli Sorunlar

Sorun başlığı	Birko Sayı %	Utlaş Sayı %	Orteks Sayı %	Sarteks Sayı %	Aska Sayı %
Ücret	14 42,4	6 35,2	7 63,6	3 25	2 40
Sendikal haklar	1 3				
Çalışma saatleri	2 6	4 23,5			
Stres	2 6		1 9		
Kötü muamele	4 12	5 29,4	1 9		
Yemekler	1 12	1 5,8		3 25	
Anlayışsızlık	5 15	1 5,8	3 27	1 8,3	2 40
Sosyal güvence	1 3			4 33,3	
Cevapsız	88 72,7	13 43,3	25 69,4	29 70,7	21 80,8

Not: Fabrikalardaki sorun başlıklarına ilişkin oranlar cevapsızlar dışarıda bırakılarak hesaplanmıştır.

İşçilerin çalışma koşullarını daha yakından tanımak amacıyla işyerinde karşı karşıya oldukları sorunların neler olduğu sorulmuştur. Soruya verdikleri cevaplardan çok, beş fabrikanın tamamında işçilerin %43,3 ile %88 arasında değişen oranlarda hiçbir sorun başlığı belirtmemiş olmaları oldukça manidar bulunmuştur. Belirtilen sorun başlıkları arasında en yüksek orana sahip olan ise ücretlerin düşüklüğüdür. Birko dışındaki tüm fabrikalarda işçiler asgari ücretle çalışmaktadır. Birko'da sendikanın etkisiyle ücretler diğer fabrikalara göre biraz daha yüksektir. Niğde Organize Sanayi'ndeki bir yetkilinin verdiği bilgiye göre taşeron firmalar üzerinden işçi çalıştıran bazı fabrikalarda asgari ücretin de altında işçi çalıştırılmaktadır. Fabrikaların pek çoğunda, işyerinde şiddet başlığı altında değerlendirebileceğimiz stres, kötü muamele ve anlayışsızlık önemli sorun başlıkları olarak ortaya çıkmaktadır. Bunların içinde özellikle anlayışsızlık tüm fabrikalarda çalışan işçiler tarafından önemli bir sorun başlığı olarak belirtilmiştir. İşyerinde şiddet öteden beri bilinen bir sorun olmakla birlikte, son yıllarda özellikle psikolojik şiddetin neden olduğu zararlar giderek daha çok sorun olmaya başlamaktadır. Fiziksel şiddetten daha tehlikeli boyutlara ulaşan psikolojik şiddet, işyerinde önemli bir güvenlik sorunu yaratmaktadır. 1980'lerden sonra yaşanan teknolojik değişimlerle birlikte ekonomik, sosyal ve yapısal dönüşümler psikolojik şiddete neden olan sosyal ve örgütsel sebeplerin baskısını artırmıştır. Küreselleşmeye bağlı olarak artan rekabet ve üretim sürecindeki esneklik, işgücünün bölünmesi ve işyeri katılım mekanizmalarının zayıflaması çalışanları tehdit eden psikolojik şiddet eğilimlerini güçlendirmektedir (Özen 2007:2).

Tablo 5. İşçilerin Yaşam Tarzına İlişkin Göstergeler

	Birko Sayı %		Utlaş Sayı %		Orteks Sayı %		Sarteks Sayı %		Aska Sayı %	
	<u>Ev sahipliği</u>									
Ev sahibi	56	49,1	9	31	12	33,3	9	25,7	6	28,5
Kiracı	37	32,4	11	38	17	47,2	20	57,1	6	28,5
Ailesinin evi	21	18,5	9	31	7	19,5	6	17,2	9	43
<u>Aileden destek alma</u>										
Alıyorum	32	35,6	13	46,6	9	31,1	9	69,1	8	36,4
Almıyorum	58	64,4	10	43,4	20	68,9	22	70,9	14	63,6
<u>Eşle tartışma</u>										
Hiç	18	23	4	23,5	10	43,7	13	54,1	3	21,4
Ara sıra	53	68	13	76,5	13	56,3	10	41,6	10	71,4
Sık sık	2	2,5					1	4,3		
Her zaman	5	6,5							1	7,2
<u>Tartışma nedeni</u>										
Ekonomik sorunlar	13	32,5	2	22,2	9	81,8	6	75	5	50
Fikir ayrılıkları	3	7,5	4	44,4			1	12,5		
Sorumsuzluk	4	10	1	11,2			1	12,5	2	20
Diğer	20	50	2	22,2	2	18,1			3	30
<u>Ailece etkinlikte bulunma</u>										
Hiç	22	23,9	1	5	14	50	11	40,7	3	17,6
Ara sıra	61	66,3	18	90	12	42,8	14	51,8	14	82,4
Sık sık	5	5,4	1	5						
Her zaman	4	4,4			2	7,2	2	7,5		

Tablo 5'te işçiler ve ailelerinin yaşam tarzına ilişkin bazı bulgulara yer verilmiştir. İşçilerin büyük bölümünün meslek lisesi ve ilköğretim mezunu olduğu görülmektedir. Fabrikalarda yapılan işlerin büyük bölümü kısa sürede öğrenilen ve vasıf gerektirmeyen işler olduğu için, eğitimli ya da vasıflı işgücü zorunlu görülmemektedir. Ancak son yıllarda işverenler, işgücü çeşitliliği açısından ellerinde farklı alternatiflerin varlığı nedeniyle ve teknik işlere de ellerinin daha yatkın olduğu düşüncesiyle meslek lisesi mezunlarını tercih etmektedirler. Tüm fabrikalarda işçilerin yarısından fazlasının oturduğu ev kendisine ait değildir. Sarteks gibi bazı fabrikalarda çalışan işçiler için ev sahipliği oranı %25'e kadar düşmektedir. Tekstil fabrikalarının büyük bölümünde asgari ücretle çalışan işçilerin ekonomik sorunlarla baş edebilmek için başvurdukları stratejilerden biri aileden destek alma biçiminde ortaya çıkmaktadır. Ailesinden destek aldığını söyleyenler arasında ilk sırada %69.1 ile Sarteks Tekstilde çalışan işçiler gelmektedir. Aileden ekonomik destek

alma konusunda en düşük orana sahip olan işçilerin %31,1 ile Orteks Tekstilde çalıştıkları görülmektedir. Bu veriler bizi işçilerin ekonomik sorunlarla baş etme stratejisi olarak aile desteğine sıklıkla başvurdukları sonucuna götürmektedir. Ailelerin ekonomik sorunlarla baş edebilmek için kullandıkları en önemli stratejilerden biri olarak sosyal dayanışma kalıpları içindeki aynı ve nakdi yardımların önemli bir rol oynadığı pek çok araştırmada dile getirilmiştir (Kudat 1977; Demir 1991; Wallerstein 1993).

Yaşam tarzının en önemli boyutlarından birini de aile bireyleri arasındaki ilişkiler oluşturmaktadır. Bu çerçevede tekstil fabrikalarında çalışan işçilerin eşleri ve çocuklarıyla olan ilişkileri araştırma konusu yapılmıştır. Tablo 5 incelendiğinde tüm fabrikalarda çalışan işçilerin önemli bir bölümünün eşleriyle tartıştıkları görülmektedir. Tartışma nedenlerinin ne olduğu konusundaki devam eden soruya işçilerin büyük bölümü ekonomik sorunları gerekçe göstermişlerdir. İşçilerin yine önemli bir kısmı da eş ve çocuklarıyla birlikte pek fazla eğlence amaçlı olarak dışarı çıkmadıklarını belirtmişlerdir. İşçi ailelerinin yaşam tarzlarında ekonomik sorunlar başta olmak üzere önemli sorunlar olduğu görülmektedir.

İşçi ailesinin yaşam tarzını biraz daha yakından anlamak amacıyla evde kullandıkları eşyaların neler olduğu, nitelikleri ve işçilerin borçlu olup olmadıkları [Tablo 6](#)'da sorgulanmıştır.

Tablo 6 incelendiğinde, Türkiye'de dar gelirli ailelerin temel eğlence aracının televizyon olduğu gerçeğinin bizim araştırmamız örneğinde de doğrulandığını görüyoruz. Ailece dışarı çıkıp eğlenemeyen ya da televizyonun yerine alternatif bir sosyal etkinlik ikame edemeyen işçi ailesi için televizyon tek eğlence ve zaman geçirme aracı olmaktadır. İşçi ailelerinin tamamına yakınının evinde televizyon bulunmaktadır. Ancak aileler televizyon varolan kanallarıyla yetinmeyip uydu yayınlarını da izleyebilmek için evlerine uydu anteni bağlatma yoluna gitmişlerdir. Bilgisayar sahipliği ile uydu anteni sahipliğini karşılaştırdığımızda, uydu anteni olanların oranının bilgisayarı olanların oranından daha fazla olduğu görülmektedir. Yaşam tarzı kavramının daha çok tüketim odaklı olduğunu belirtmiştik. O nedenle işçilerin yaşam tarzının ayrılmaz bir parçası olan boçlu olma konusunda araştırmamıza konu olan işçilerin bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Tablo 6 incelendiğinde tüm fabrikalarda çalışan işçilerin %69,2 ile %85,3 arasında değişen yüksek oranlarda borçlu kişiler oldukları görülmektedir.

Fabrikalarda çalışan işçilerin yaşam tarzlarına ilişkin bulguların ardından, aşağıda işçilerin iş doyumlarının, yaptıkları işe ve içinde

yaşadıkları sosyal çevreye karşı ne oranda yabancılaştıklarının bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Yapılan araştırmalar işteki verimlilikle iş doyumu arasında paralellik olduğunu göstermektedir. Yani mutlu çalışanlar aynı zamanda verimli çalışanlardır tanımı genel bir kabul görmüştür (Çekmecelioğlu 2006:2). Çalışma yaşamındaki doyum, diğer bir ifadeyle iş doyumu, çalışanın işinden aldığı doyum, haz ve mutluluğu ifade etmektedir. İş doyumu yüksek olan çalışanın örgüte katkısının da yüksek olduğu, bir diğer ifadeyle, iş doyumunun çalışanın performansını olumlu yönde etkilediği görüşü hakimdir. İş doyumunu etkileyen unsurlar arasında işin niteliği, örgütün yönetim şekli, çalışma ortamı ve çalışanın işyerindeki diğer çalışanlarla olan ilişkileri gelmektedir (Keser 2005:2). [Tablo 7](#)'de iplik fabrikalarında çalışan işçiler iş doyumu ve işe yabancılaşma kriterleri açısından bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Tabloda elde edilen sonuçlara bakıldığında işçilerin güçsüzlük, anlamsızlık, normsuzluk ve kendine yabancılaşma duygularını yoğun biçimde yaşadıkları görülmektedir. Fabrikaların tamamında işçilerin %70'den fazlası zaman zaman yalnızlık duygusuna kapıldıklarını belirtmişlerdir. Yine benzer oranda, tüm fabrikalarda çalışan işçiler fabrika içerisinde ve sosyal çevresinde olup biten olayları anlamlandırmakta zorlandıklarını belirtmişlerdir. İşçilerin iş ve sosyal hayatta karşılaştıkları sorunlarla baş edebilme konusunda da önemli sıkıntılarının olduğu görülmektedir. Sorunlarla baş edebildiğini söyleyenlerin oranı %8 ile %22 gibi düşük bir aralıkta gerçekleşmiştir. Yaptığı işten her zaman zevk aldığını belirten işçilerin oranı fabrikaların hemen hemen tamamında %50'nin altında kalmaktadır.

SONUÇ

Bilindiği gibi küresel ekonomi en kabul gördüğü şekli ile yerel üretim mekanizmalarına ve işgücü kullanımına rekabetçi bir baskı uygulayarak, üretim ve işgücü kullanım koşullarını dolaylı veya dolaysız olarak olumsuz yönde etkilemektedir. Küresel ekonominin yarattığı bu rekabetçi baskı, hızla işletme sahiplerinin maliyetleri azaltıcı farklı istihdam politikaları geliştirmelerine neden olmuştur. Üretim girdileri hammadde, enerji ve işgücünden oluşmaktadır. Hammadde fiyatları uluslar arası borsalarda belirlenmektedir ve dolayısıyla dünyanın her yerinde aynıdır. Enerji fiyatlarını hükümetler teşvik yoluyla aşağıya çekmekle birlikte, işletme sahipleri enerji fiyatları üzerinde de çok fazla belirleyici olamamaktadırlar. İşgücü maliyetleri işveren açısından üzerinde en kolay oynanabilen kalem olarak ortaya çıkmaktadır. İşverenler uyguladıkları farklı istihdam stratejileriyle girdi maliyetlerini azaltmanın yollarını aramaktadırlar. Küresel rekabetin kendilerini bu uygulamaları yapmaya zorladığını söyleyen işletme sahiplerinin ücret artışını, kıdem tazminatının birikmesini ve sendikal örgütlenmeyi önlemek amacıyla uyguladıkları stratejilerin başlıcaları şunlardır.

1. Erkek işçilerde askerliğini yapmamış olanları askere gidene kadar birkaç yıllığına çalıştırma,
2. Kadın işçilerde bekar olanları istihdam etmeye özen gösterme,
3. Kısa süreli işçi çalıştırma,
4. Düşük ücretle işçi çalıştırma,
5. Taşeron firmalar üzerinden işçi temin etme yoluna giderek, işgücü maliyetini gerek ücretler gerekse sosyal haklar yönünden en aza çekme.

İşletme sahipleri 17-18 yaşındaki liseyi bitirmiş askere gitmeyi bekleyen gençleri istihdam etmekte, bu gençler 20 yaşına geldiklerinde askere gitmek için çoğu zaman kendiliklerinden işten ayrılmakta ve bu sayede işçinin kıdem tazminatı çok fazla birikmemektedir. Kadın işçilerin istihdamında ise daha çok bekar olanların istihdamı tercih edilmektedir. Kadınların evlendiklerinde ataerkil bir toplum yapısında eşlerinin de baskısıyla işten ayrılacakları varsayılmaktadır. İşverene göre evli kadınların eş ve çocuklarıyla ilgili sorunları onların işyerindeki performansını olumsuz yönde etkilemektedir. İşletme sahiplerinin “küresel rekabete ayak uydurabilmek için uyguladıklarını” söyledikleri istihdam stratejilerinin sonuncusu ise, taşeron şirketler üzerinden işçi istihdam etme yoluna gitmeleridir. Bu sayede işçileri daha düşük ücretle

çalıştırabilmekte, istediği zaman işine son verebilmekte, eli işçinin üzerinde işçi çalıştıran işletmelerin yerine getirmek zorunda oldukları bazı yükümlülükleri yerine getirmekten kurtulmakta ve gider artırıcı önemli bir kalem olarak gördükleri sendikal örgütlenmenin de bu sayede önüne geçebilmektedirler.

İşletme sahiplerinin uyguladıkları istihdam politikaları işçiler açısından önemli sorunları da beraberinde getirmektedir. İşçiler düşük ücretlerle çalışmak zorunda kalmakta ve her an işini kaybetme korkusuyla yaşamaktadırlar. İşini kaybetme korkusu işçilerin sendikal örgütlenme yönünde girişimde bulunmalarını önlemekte, gelirlerini ve buna bağlı olarak yaşam koşullarını iyileştirecek girişimlerde bulunmaktan çekinmektedirler.

Küreselleşme ve bunun sonucunda ortaya çıkan olay ve olgular ret veya inkarın ötesinde somut gerçeklikler olarak karşımızda durmaktadır. Bu kabulle birlikte küreselleşmenin insan yaşamında ortaya çıkardığı olumsuzlukların aşılmasında sosyal devlet anlayışının önemli fonksiyonlar icra etmesi pekala mümkün görünmektedir. Sadece istihdamı artırmak adına işletme sahiplerine sağlanan kolaylıkların, çalışanları da kapsayacak şekilde genişletilmesi, küresel rekabeti etkilemeden sosyal refahı artırıcı bir sosyal politika olarak ele alınabilir. Bu politikanın temel hedefinde ise küresel rekabet baskısı ile hareket eden işletmelerden öte, küresel rekabet baskısı söylemine dayanarak fazla kar elde edebilmek amacıyla haksız rekabeti kendi lehine kullanan işletmelerin uygulamaları olmalıdır. Burada devletin işçiler lehine asgari koruyuculuk görevini üstlenerek, taşeronlaşma ve askerlik ve ataerkil avantajlardan hareket edilerek kısa süreli işçi çalıştırmaya karşı tedbirler alması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Asu (1996), *Küreselleşme ve İstanbul'da İstihdam (Globalization and Employment in İstanbul)*. İstanbul: Friedrich Ebert Vakfı.
- Altıok, Metin (2005), *Uluslar arası Sermayenin Krizi, Hegemonya Savaşları ve Türkiye, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 12, s. 151-173, www.e-sosder.com.*
- Appadurai, Arjun (1996), *Modernity at large: cultural dimensions of globalization*, Minneapolis, Minn.: University of Minnesota Press.
- Aydoğan, Feramuz (2001), "Endüstrileşme Sürecinde İşçi Ailesinin Sosyolojik Çözümlemesi", *Dünyada ve Türkiye'de Farklılaşma Çatışma Bütünleşme*, Ankara: Sosyoloji Derneği Yayını, s.61.
- Balibar, Etienne ve Immanuel Wallerstein (1991), *Race, Nation, Class*, London-Newyork, Verso, s.163.
- Castells, Manuel (2000), *End of millennium*. Oxford; Malden, MA: Blackwell.
- Chaney, David (1996), *Yaşam Tarzları*, (Çev.İrem Kutluk),Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, s.15.
- Çalışlar, Aziz. (1983), *Kültür Sözlüğü*, Ankara: Altın Kitaplar Yayınevi, s.445.
- Çekmecelioğlu, Hülya (2006), *İş Tatmini Ve Örgütsel Bağlılık Tutumlarının İşten Ayrılma Niyeti Ve Verimlilik Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi: Bir Araştırma, İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, Cilt 8, Sayı 2, s.2.*
- Demir, Erol (1991), *The Impact of the Economic Policies on the Survival Strategies of the Urban Poor Families in the Post-1980 Turkey*, Ankara: ODTÜ, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Demir, Erol (1995), "Türkiye'de İşçileşme Süreçleri", *Toplum ve Bilim, LXVI, Bahar:69-84, s.71.*
- Doğan, İsmail (2000), *Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar, İstanbul: Sistem Yayıncılık.*
- Eke, Beylü (1980), "Yaşam Tarzı ve Gelir Seviyesi Arasındaki İlişki", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Sosyoloji Konferansları, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını, s. 93-114, s.97.*
- Ergil, Doğu (1980), *Yabancılaşma ve Siyasal Katılma*, Ankara: Olgaç Matbaası, s.73.
- Featherstone, Mike (1996), *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*, (Çev.Mehmet Küçük), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s.141.
- Hawkins, Del I., Best, Roger J. Ve Kenneth, A. (1980), *Consumer Behavior*, Boston: Richard D. Irwin Inc., S.392.
- Keser, Aşkın (2005), *The Relationship Between Job and Life Satisfaction in Automobile Sector Employees in Bursa-Turkey, İş Güç İnsan Kaynakları ve Endüstri İlişkileri Dergisi, Cilt 7, Sayı2, http://www.isgucdergi.org/index.*

- Keyder, Cağlar ve Ayşe Öncü (1994), "Globalization of a Third World Metropolis. Istanbul in the 1980s." *Review* 17:383-421.
- Kudat, Ayşe (1977), *Aile ve Yeniden Üretim, Toplum ve Bilim, Sayı:2, s.94-110.*
- Marshall, Gordon (1999), *Sosyoloji Sözlüğü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınevi, s.799.*
- Mütevellioğlu, Nergis (2007), *Yönetim Dışı Örgütlerde Üyelerin Karar Süreçlerine Katılımı, İş Güç İnsan Kaynakları ve Endüstri İlişkileri Dergisi, Cilt 9, Sayı 1, <http://www.isgucdergi.org/index>.*
- Özen, Serap (2007), *İşyerinde Psikolojik Şiddet ve Nedenleri, İş Güç İnsan Kaynakları ve Endüstri İlişkileri Dergisi, Cilt 9, Sayı 3, <http://www.isgucdergi.org/index>.*
- Sassen, Saskia (1996), *Losing control? sovereignty in an age of globalization. New York: Columbia University Press.*
- Schneider, Eugene (1969), *Industrial Sociology. London: Mc. Graw-Hill Company.*
- Sobel, E. Michael (1981), *Lifestyle and Social Structure, New York: Academic Pres Inc., s.58.*
- Suğur, Nadir ve Theo Nichols (2005), *Global İşletme Yerel Emek: Türkiye'de İşçiler ve Modern Fabrika. İstanbul: İletişim Yayınları.*
- Tolan, Barlas (1981), *Çağdaş Toplumun Bunalımı Anomi ve Yabancılaşma, Ankara, Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayınları, s.142.*
- Touraine, Alain (2002), *Birlikte Yaşayabilecek miyiz? (1997) (Çev. Olcay Kunal), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 99.*
- Ünal, Bayram; Yücel Can ve Bülent Kara (2007), *New Employment Models: The Case of Orteks, Colloque Les nouveaux enjeux du travail et de l'emploi, 28 au 30 aout, Montreal.*
- Wallerstein, Immanuel (1993), *İrk, Ulus, Sınıf (Çev.N. Ökten), İstanbul: Metis Yayınları.*
- Weber, Max (1987), *Sosyoloji Yazıları (Çev. Taha Parla), İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.*
- Zhu, Liping (1997), *A Chinaman's chance: the Chinese on the Rocky Mountain mining frontier. Niwot, Colo.: University Press of Colorado.*
- Zorlu, Abdülkadir (2006), *Tüketim Sosyolojisi, Ankara: Glocal yayınları, s.136.*